

О. Котуков

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА СУЧАСНІ СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ І ПУБЛІЧНУ СЛУЖБУ В УКРАЇНІ

Досліджено сприйняття процесу глобалізації в різних експертних середовищах. На основі результатів експертного опитування показано, що працівники органів публічного управління мають достатньо високий рівень поінформованості щодо глобалізації, її сутності та особливостей. Зазначено, що ставлення до глобалізації серед працівників органів публічного управління є неоднозначним. Доведено, що процеси глобалізації впливають на сучасну публічну службу, формулюючи вимоги щодо володіння комунікативними вміннями, навиками використання технологій електронного урядування, а також застосування нових механізмів оплати праці.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, уніфікація, публічне управління, публічна служба, комунікація, розвиток.

Нагальним питанням сучасної державноуправлінської науки в Україні є визначення актуальних проблем і напрямків модернізації публічної служби, яка повинна не тільки ефективно виконувати нагальні управлінські завдання, відповідаючи найкращим світовим зразкам, а й уміти змінюватися відповідно до внутрішніх і зовнішніх викликів. Одним із таких викликів є глобалізація, яка в останні два десятиліття все більше впливає на політичні, економічні та соціальні процеси в усьому світі. Відповідно, виникає необхідність у цілісному теоретичному розгляді питань, пов'язаних із глобалізаційними процесами та їх наслідками для системи публічного управління, вагомим елементом якої є інститут публічної служби. При цьому необхідним є не лише вивчення наслідків впливу глобалізації, а й розробка пропозицій щодо модернізації публічної служби в Україні.

Дослідженням процесу глобалізації останнім часом займалася низка фахівців у сфері державного управління, зокрема В. Бебик, М. Білинська, Д. Білокопитов, В. Бодров, С. Вегера, Р. Войтович, В. Гошовська, І. Грицяк, В. Загорський, О. Жадан, М. Іжа, О. Ігнатенко, А. Кальянов, В. Малащенко, А. Михненко, П. Надолішній, В. Сороко, С. Телешун, В. Трошинський, В. Шконда та інші. Проте наявні дослідження здебільшого були теоретичними і не висвітлювали практичних аспектів впливу глобалізації на сучасну публічну службу з урахуванням емпіричних, зокрема соціологічних, даних.

Метою статті є визначення особливостей сприйняття процесу глобалізації працівниками органів публічного управління та встановлення впливу глобалізації на розвиток публічної служби в Україні.

Узагальнення іноземних наукових джерел дає змогу виділити декілька класичних підходів щодо визначення глобалізації та сутності цього феномену. Наведемо основні з них.

Перший (умовно назвемо його “епохальний”) – розглядає глобалізацію як об’єктивний результат процесу розвитку людської цивілізації, а саме як нову епоху, коли традиційні національні держави втрачають свій вплив і перетворюються на звичайні елементи світової політичної системи. Цей підхід відстоювали Ф. Бродель, Г. Дилигенський, Л. Туроу, М. Уотерс та інші.

Другий (нормативний) – визначає глобалізацію як процес всесвітньої уніфікації соціальних норм, принципів і цінностей, упровадження єдиних звичаїв і стандартів поведінки (І. Валерстайн, Р. Робертсон та інші).

Третій (економічний) – представляє глобалізацію як процес зростання відкритості національних економік, забезпечення їх включення до світової економічної системи, посилення економічної взаємозалежності країн і регіонів, переплетення їхніх господарських комплексів та економічних систем (А. Аппадурі, М. Арчер, Г. Терборн, Б. Тернер, М. Фезерстоун та інші).

Четвертий (інтегративний) – передбачає тлумачення глобалізації як процесу “інтеграції ринків, націй, держав і технологій, що дозволяє індивідам, корпораціям, націям і державам досягати будь-якої мети швидше, далі, глибше і дешевше, ніж коли б то не було раніше” [1] (Т. Фридман).

П’ятий (геополітичний) – робить акцент на вивченні глобалізації як на процесі об’єднання держав, формування військово-політичних та інших союзів (І. Лакост, Ф. Ратцель, К. Хаусхофер, С. Хантінгтон, Дж. Фридман, К. Шмітт, Е. Шомрад та інші).

Шостий (корпоративний) – досліджує глобалізацію у контексті розвитку і поширення глобальних корпорацій як головних суб’єктів впливу і розвитку (П. Анлах, М. Крепаз, Р. Харнсон, М. Шехтер, Ф. Шміттер та інші).

У межах сьомого (інформаційно-комунікативного) підходу дослідники трактують глобалізацію як процес розвитку нових комунікаційних можливостей і глобальних інформаційних мереж, комп’ютеризації багатьох процесів життєдіяльності людства (У. Бек, Е. Гідденс, М. Кастельс та інші).

Нарешті, восьмий (публічно-управлінський) підхід передбачає розгляд глобалізації як процесу стандартизації та уніфікації практик публічного управління (Р. Кеохейн, О. Неклесса, Д. Шавріц та інші).

Українськими дослідниками було здійснено декілька спроб узагальнити ці підходи і надати власні бачення глобалізації. Найбільш показовими з них є два.

Перший (який умовно можна назвати інституціональний), запропонований Т. Чубко, передбачає розгляд глобалізації як процесу, ознаками якого є “формування спільного світового економічного, політичного та культурного просторів, який функціонує на основі універсальних загальноновизнаних правових цінностей та принципів і опосередковується загальними організаційними формами” (інститутами) [2].

Другий (комплексний), яким користується Д. Білокопитов, висвітлює глобалізацію як “багатовимірний процес, який одночасно відбувається майже в усіх сферах життєдіяльності, і передбачає зростання інтеграції, уніфікацію практик, збільшення взаємозалежності” [3].

Як бачимо з наведеного, глобалізація має безліч аспектів і проявів. З метою визначення розуміння глобалізації працівниками органів публічного управління, а також установлення особливостей її впливу на публічну службу в Україні кафедрою політології і філософії Харківського регіонального інституту державного управління спільно з інформаційно-аналітичним відділом Національної академії державного управління при Президентові України в період від 4 вересня до 13 жовтня 2017 р. було проведено експертне соціологічне опитування. Загальна кількість опитаних становила 246 осіб. Експертами були працівники центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, приватних, державних і комунальних підприємств, керівники громадських організацій та місцевих осередків політичних партій. Для досягнення цілей

дослідження усіх експертів було розділено на три групи: працівники органів виконавчої влади, працівники органів місцевого самоврядування та особи, які не працюють у системі публічної служби.

За результатами проведеного опитування було отримано такі основні наукові результати.

1. *Працівники органів публічного управління мають достатньо високий рівень поінформованості щодо глобалізації, її сутності та особливостей.* 67% опитаних зазначили, що усвідомлюють, що таке глобалізація і зможуть пояснити це поняття іншим. Ще 28% відзначили, що вони розуміють ознаки глобалізації, але не можуть пояснити її характеристики іншим.

Найбільш поінформованими серед усіх категорій експертів виявилися працівники органів виконавчої влади (73% із них заявили, що вони можуть пояснити поняття “глобалізація”).

Для того, щоб установити особливості сприйняття глобалізації серед експертів, під час опитування їм було поставлено декілька запитань. По-перше, пропонувалося дати власне визначення глобалізації. По-друге, навести асоціації зі словом “глобалізація”. По-третє, обрати те поняття, з десяти наведених вище, яке найбільше відповідає їх уявленню стосовно глобалізації.

На основі узагальнення визначення глобалізації, які особисто сформулювали експерти, зазначимо найбільш типові, а саме:

- процес світової економічної, політичної і культурної уніфікації, перетворення певного явища на планетарне (до речі, саме так визначена глобалізація у Вільній енциклопедії “Вікіпедія”) [4];

- процес зміни структури світового господарства планетарного значення, інтеграції економіки різних країн світу;

- процес, який охоплює всі аспекти суспільного розвитку;

- процес об’єднання людства, стирання кордонів;

- процес об’єднання норм, принципів в усіх сферах життєдіяльності.

Основні асоціації зі словом “глобалізація” в опитаних були такими:

- інтеграція, об’єднання (про це заявили 52 опитаних з 202, які надали відповіді на це питання);

- світ, світовий, всесвітній (44 опитаних);

- розвиток (23);

- процес (22);

- уніфікація (21);

- масштабність (21);

- укрупнення, збільшення, розширення (17).

Як наслідок (і це не дивно), більшість опитаних серед десяти наведених в анкеті визначень підтримали два, що були представлені вище в межах описання інституціонального (39%) та комплексного підходів (24%). До того ж, найбільшою виявилася підтримка інституціонального підходу серед працівників органів виконавчої влади (44%).

Також привертає увагу, що найменше опитані підтримали “публічно-управлінський підхід” щодо визначення сутності глобалізації (1%), а також “епохальний” і “геополітичний” (по 2%).

2. *Ставлення до глобалізації є неоднозначним.* При цьому кількість прихильників глобалізаційних процесів усе ж таки є більшою, ніж супротивників.

Як показали результати проведеного опитування (рис. 1), 44% опитаних зазначили себе прибічниками глобалізаційних процесів. Між тим, ще більшою є кількість тих, які не визначилися (49%). Звернемо увагу і на те, що супротивниками глобалізації себе вважають лише 7% опитаних.

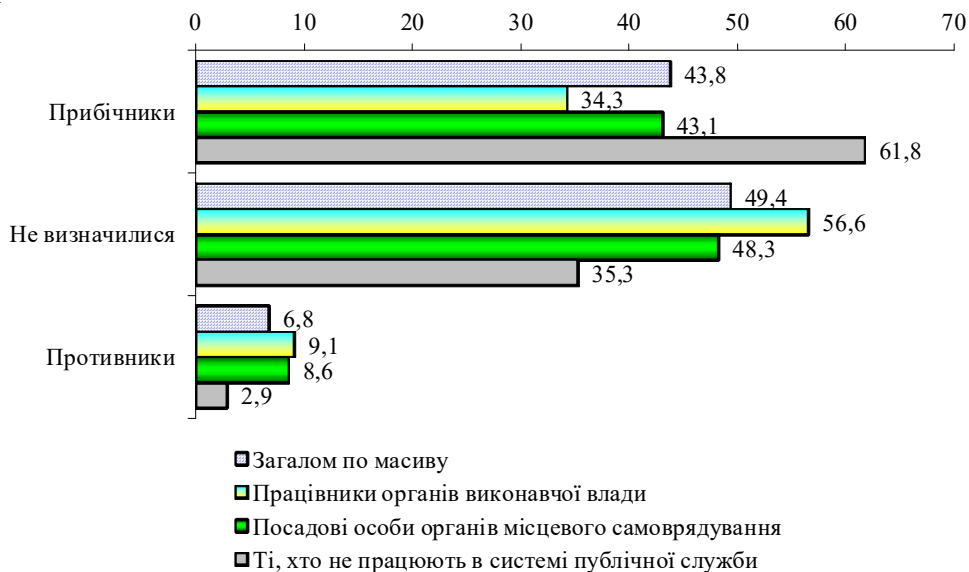

Рис. 1. Ставлення до глобалізації (у % до опитаних у кожній групі)

Привертає увагу той факт, що найбільш стримане ставлення до глобалізації у працівників органів виконавчої влади, найбільш позитивне – в експертів, які не працюють у системі публічної служби.

96,6% опитаних відзначили, що глобалізація впливає на розвиток людства. До основних сфер життєдіяльності, на які впливає глобалізація, опитані віднесли такі, як економіка (78,1%); науково-технічний прогрес (47,7%); суспільні відносини (30%); інформатизація (27%).

Водночас, на відповідь, що дає глобалізація людству, опитані вказали на такі результати: стандартизація та уніфікація економічних та технічних процесів (42,2%); прискорення темпів розвитку світової економіки (41,4%); збільшення ролі інформаційних технологій у житті суспільства (36,6%); покращання комунікації (29,3%). Отже, насамперед експерти звертають увагу на економічну та інформаційну сфери (які, своєю чергою, поєднують інформаційні технології і комунікації). Саме вони зазнали, за оцінками опитаних, найбільших змін у результаті глобалізаційних впливів.

Утім, аналізуючи вплив глобалізації на економічний розвиток України, опитані знову продемонстрували своє неоднозначне ставлення до цього процесу (рис. 2).

Як видно з рис. 2, лише 31% опитаних (25% серед працівників органів виконавчої влади) вважають вплив глобалізації на економіку України здебільшого позитивним. Ще менш схвальною є оцінка впливу глобалізації на економічні процеси на місцевому рівні (рис. 3).

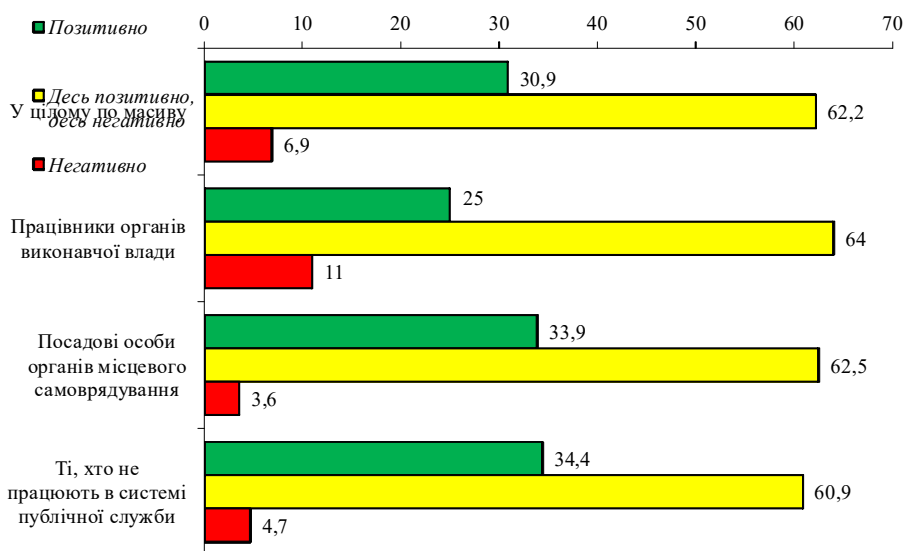

Рис. 2. Розподіл відповідей опитаних на запитання “Як процес глобалізації впливає на економічний розвиток України?” (у % до опитаних у кожній групі)

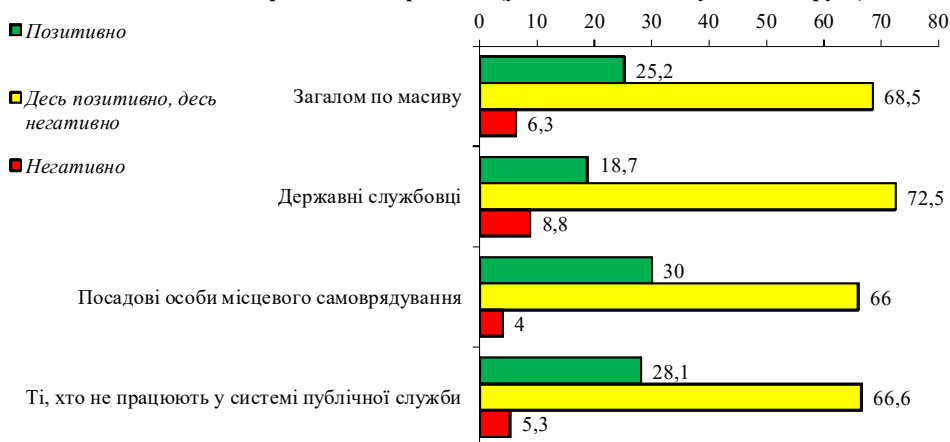

Рис. 3. Розподіл відповідей опитаних на запитання “Як процес глобалізації впливає на економічний розвиток міста (району), в якому Ви живете?” (у % до опитаних у кожній групі)

Аналогічною, тобто достатньо стриманою, є оцінка впливу глобалізації і на суспільні відносини. Так, менше третини опитаних визнали його позитивним (рис. 4).

Серед різних сфер суспільного життя в Україні найбільше, на думку опитаних, глобалізація впливає на розвиток інформаційних технологій і мереж (рис. 5). Також вона, як відзначають експерти, розширює можливості для працевлаштування і сприяє розвитку культури. Утім, на думку опитаних, не має позитивного впливу на якість життя і соціальний захист населення стан навколишнього середовища та якість охорони здоров'я. Менше третини опитаних відзначили, що глобалізація сприяє формуванню у громадян відчуття впевненості в майбутньому.

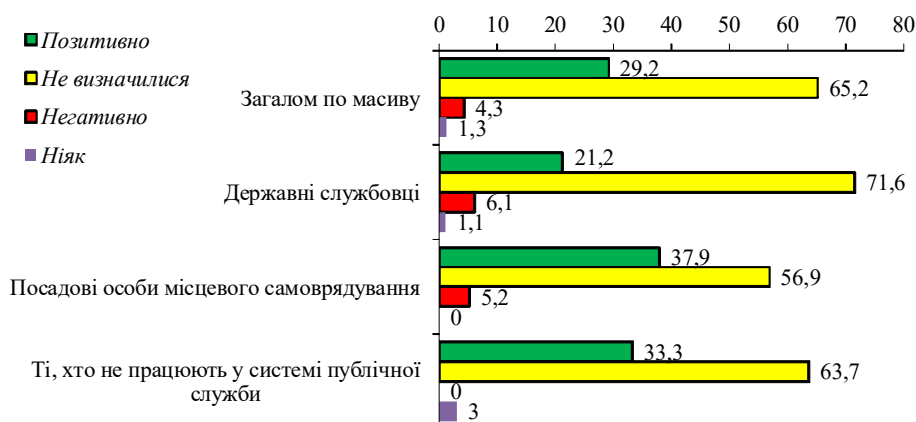

Рис. 4. Розподіл відповідей опитаних на запитання “Як процес глобалізації впливає на розвиток українського суспільства і суспільні відносини?”
(у % до опитаних у кожній групі)

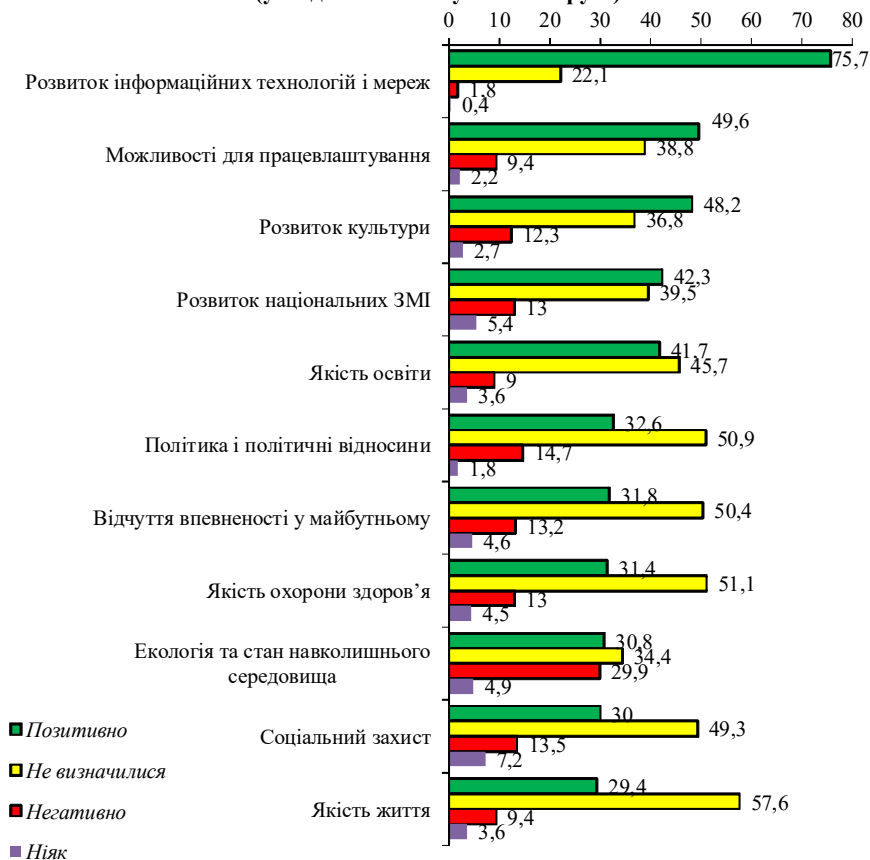

Рис. 5. Розподіл відповідей опитаних на запитання “Як глобалізація впливає на такі сфери життя українського суспільства?” (у % до всіх опитаних)

Аналізуючи цінності та норми, які належать до практики українського суспільства завдяки глобалізації, опитані вказали на такі, як особиста свобода і незалежність (42,6%); уміння багато і напружено працювати (33,0%); культ грошей (32,5%); індивідуалізм (30,6%); підприємливість (29,2%).

Отже, поряд із безперечно позитивними здобутками, такими, як особиста свобода, уміння багато працювати, до суспільної практики в Україні, за оцінками експертів, належать і такі неоднозначні, як індивідуалізм і культ грошей. Найбільше на останньому наполягають працівники органів виконавчої влади. Так, на поширення індивідуалізму вказали 36% із них, культу грошей – 38%.

З урахуванням наведеного недивним є перелік індивідуальних якостей, які, за оцінками експертів, стали новонабутими у громадян України завдяки глобалізації. Такими стали: орієнтація на результат (15,6%); патріотизм (15,6%); відповідальність (15,1%); прагматизм (13,2%); амбіційність (12,2%).

Основними ж індивідуальними якостями мешканців своїх міст, районів опитані назвали: працьовитість (28,4%); амбіційність (20,6%); пристосовництво (18,9%); комунікабельність (18,5%); егоїзм (17,7%).

Таким чином, процеси глобалізації та глобальної конкуренції, зокрема на ринку праці, примушують громадян бути більш гнучкими в контексті пристосування до зовнішніх обставин, більш комунікабельними і працьовитими.

3. Глобалізація впливає на публічне управління та публічну службу. 65,3% опитаних відзначають, що глобалізація впливає на розвиток публічної служби в Україні. До того ж відносна більшість опитаних не визначилася з типом такого впливу (рис. 6). Уже традиційно найбільш скептично оцінили такий вплив працівники органів виконавчої влади (34% із них назвали його позитивним).

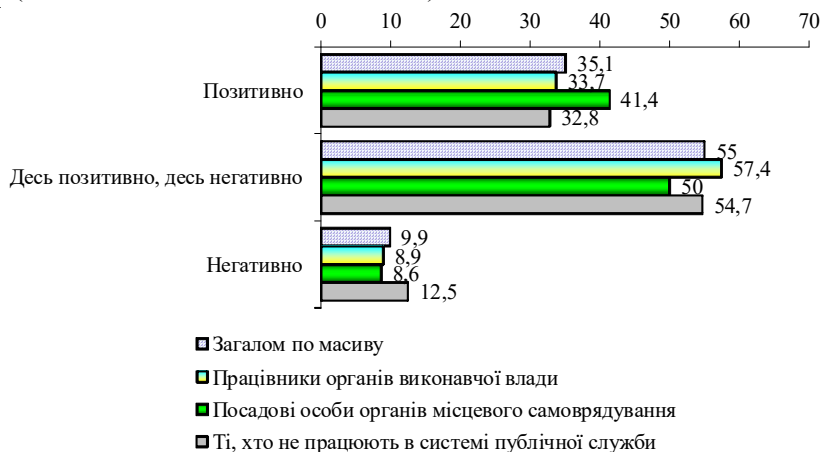

Рис. 6. Розподіл відповідей опитаних на питання щодо оцінки впливу глобалізації на розвиток публічної служби в Україні (у % до опитаних у кожній групі)

Наслідками такого впливу є зміна вимог до сучасних органів управління. На думку опитаних, головними їх характеристиками на сьогодні мають стати такі:

– активне використання інформаційних технологій у процесі діяльності, і зокрема, електронного документообігу (88% опитаних відзначили цю характеристику);

- мотивування і надихання працівників на ефективну працю (88%);
- постійна підтримка і розвиток зв'язку із населенням (81%);
- зорієнтованість на задоволення потреб та інтересів громади (78%);
- оплата залежно від якості роботи, що виконується (77%).

При цьому ані органи виконавчої влади, ані органи місцевого самоврядування більшості таких ознак, як зазначають експерти, сьогодні не мають. Адже, про:

– активне використання інформаційних технологій у процесі діяльності і, зокрема, електронного документообігу заявили лише 48% працівників органів виконавчої влади і 67% працівників органів місцевого самоврядування;

– мотивування і надихання працівників на ефективну працю – 38% і 37%, відповідно;

– про постійну підтримку та розвиток зв'язку із населенням – 32% і 45%, відповідно;

– про зорієнтованість на задоволення потреб та інтересів громади – 31% і 52%, відповідно;

– про оплату залежно від якості роботи, що виконується, – 26% і 20%, відповідно.

На окрему увагу, як видно із результатів дослідження, заслуговує інформаційно-технологічний аспект діяльності публічних службовців.

94% опитаних указують, що працівники органів публічного управління на місцевому рівні для ефективного виконання своїх обов'язків в умовах глобалізації повинні вміти користуватися технологіями електронного документообігу, 78% – технологіями електронного урядування.

Лише 41% опитаних працівників органів виконавчої влади і 44% посадових осіб органів місцевого самоврядування зазначили, що їм повністю вистачає знань, умінь і навиків для використання сучасних інформаційних технологій і продуктів у своїй повсякденній професійній діяльності.

Як наслідок, більше двох третин опитаних як серед працівників органів виконавчої влади (68%), так і серед посадових осіб органів місцевого самоврядування (78%) відзначили потребу в підвищенні рівня своїх умінь, знань і навиків із технологій електронного урядування.

Висновки

Глобалізація є беззаперечним чинником суспільного розвитку в Україні та світі. Працівниками органів публічної служби в Україні вона сприймається як багатовимірний процес, що характеризує сучасний етап розвитку людства, ознаками якого є: зростання інтеграції; уніфікація практик; збільшення взаємозалежності; формування спільного світового економічного, політичного, культурного простору, правового, ціннісного простору. Основними сферами, на які впливає глобалізація, є економіка та ринок праці, розвиток інформаційно-комунікативних систем і технологій; сфера суспільних відносин; сфера публічного управління.

Дослідження довело, що глобалізація має як негативний, так і позитивний вплив на суспільство і суспільні відносини. Серед позитивного – збільшення можливостей громадян для працевлаштування; науково-технічний прогрес; збільшення можливостей для комунікації. Серед негативного – стирання кордонів і зменшення впливу “національних держав”; уніфікація культурних процесів; упровадження “культу грошей”, зростання індивідуалізму та егоїзму в українських громадян.

Основними наслідками глобалізації для системи публічної служби в Україні є: уніфікація законодавства зі світовими стандартами; поступове упровадження сучасних

моделей і принципів публічного управління; необхідність розвитку інформаційних технологій та електронного урядування. Відповідно, глобалізація формулює нові вимоги як для органів публічної служби, так і для окремих державних службовців.

Отже, органи публічної служби повинні зробити таке: якісно покращити рівень комунікації з громадськістю; змінити систему оплати праці, забезпечивши її відповідність із результатами роботи; активно впроваджувати технології електронного урядування. Працівники органів виконавчої влади та посадові особи органів місцевого самоврядування повинні зробити таке: удосконалити свої комунікативні вміння та навички взаємодії з громадянами; оволодіти технологіями електронного урядування; постійно навчатися і вдосконалюватися відповідно до змін зовнішнього середовища. Особливостям правового забезпечення цього процесу буде присвячено наступні публікації.

Список використаної літератури

1. Friedman Th. The lexis and the Olive Tree: Understanding Globalization. N.-Y. : Farrar, Straus and Giroux, 2000. 469 p.
2. Чубко Т. П. Глобалізація: поняття, вплив на сучасні державу і право // Форум права. 2010. № 1. С. 396—405.
3. Білокопитов Д. В. Глобалізація як чинник впливу на сучасне громадянське суспільство // Державне будівництво : зб. наук. пр. [електрон. наук. фак. вид.]. Вип. 1. X. : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2016. URL : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/5/01.pdf>.
4. Глобалізація // Вільна енциклопедія "Вікіпедія". URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Глобалізація>.

Стаття надійшла до редакції 19.06.2018

Схвалена до друку редколегією 25.06.2018

О. Kotukov

FEATURES OF GLOBALIZATION IMPACT ON CURRENT PUBLIC RELATIONS AND PUBLIC SERVICE IN UKRAINE

The perception of globalization process in different expert environments is explored. Based on the results of an expert survey, it has been shown that public administration employees have a high level of globalization awareness, its essence and specific features. It is noted that the attitude towards globalization among public administration staff is ambiguous. Globalization processes have been proved to affect the modern public service, formulating the relevant requirements to communication skills, skills to use e-governance technologies, and the use of new remuneration mechanisms.

Key words: globalization, integration, unification, public administration, public service, communication, development.